

Az Egyházzenei Kutatócsoport szakmai estje a Zeneakadémián

A Magyar Tudomány Ünnepe 2015 alkalmából a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Kutatócsoportja tartott szakmai estet a Régi Zeneakadémia nagytermében 2015. november 17-én, kedden 18 órától. Az egyetemen folyó kutatómunkáról számolt be elsőként a kutatócsoport vezetője, *Kovács Andrea*, másodikként munkatársa, *Szoliva Gábor* OFM, végül az ELTE BTK Latin Tanszékének habilitált adjunktusa és Vallástudományi Központja Liturgiátörténeti Kutatócsoportjának vezetője, az Egyházzene Tanszéken is oktató *Földváry Miklós István* ismertette az ELTE-n folyó liturgikai kutatások friss eredményeit. Az Egyházzene Tanszék kórusa illusztrálta az előadásokat a szövegbe kerülő zenei tételek megszólaltatásával.

Kovács Andrea — „A szekvenciadallamok kritikai összkiadásának tanulságai” címmel — a készülő új szekvencia-összkiadás munkálataiból osztott meg eredményeket. Először is azzal foglakozott, hogy egyáltalán miért van szükség új szekvencia-összkiadásra Rajeczky Benjamin és Holl Béla gyűjteményes munkái után. Összefoglalva két okból: egyrészt számos új forrás került elő, másrészt az eddigiek földolgozása és kezelése terén is van helye a fejlődésnek a jelek szerint, például a dallamvariánsok szemléletében és kritikai kezelésében. De a szekvenciakutató munkája sem csupa komolyság: előfordulhat, hogy egy latin nyelvű erdélyi forrás olvasása közben a rubrikákban illetően magyar (karvezetői) utasításokra lel: „Lóra, huszárok!”, „Ne mosolyogj!” és „Itt vonnyíthatok!” Az új adatok fényében változott és részletekkel gazdagodott a középkori magyarországi használatú szekvenciákról alkotott képünk, pontosabban kirajzolódnak az úzuson belül az egyes szokásterületek: az esztergomihoz képest „peremvidékiek” számító felvidéki és erdélyi száz hagyomány hajlamos összetartani. Az előadó egy kultúratudományi szempontból érdekes példáját említette annak, amikor a lejegyzés „hibájából” új darab születik: két eredetileg egymástól független szekvencia valószínűleg úgy forrt egybe, és lett

a másodikból az első „függeléke”, hogy a forrás lejegyzője véletlenül kifelejtette a kettő elkülönítő rubrikát. A kórus illusztrációképpen közismert és frissen feltárt szekvenciaváltozatokat énekelt.

Szoliva Gábor OFM — „Mit kezdjünk egy felbukkanó új gregorián forrással?” — egy drámai adattal ragadta meg hallgatósa figyelmét: pesszimista számítások szerint 0,5%, optimista számítások szerint 1% a középkori magyar egyházi zene forrásai közül a fennmaradtak aránya, s a kutatónak ebből a töredékből kellene átfogó képet rekonstruálnia. Elképzelhető tehát, micsoda jelentősége van mégis annak, ami fennmaradt, hát még annak, ha új forrást sikerül lokalizálni. Neki megadott, hogy része legyen ilyesmi: 2012 októberében került elő Oláh Miklós érsek kottás pszaltériuma, egy eddig ismeretlen forrás a XVI. század első feléből. Előkerült, holott eddig is megvolt, csak nem „tudunk” róla: a müncheni Bayerische Staatsbibliothek állománydigitalizálási programja során került a bárki számára szabadon elérhető internetes gyűjteménybe. Az előadó elmondta, hogy ez a kettős helyzet jellemzi ma a kutatást: aki tudná, mit ér egy forrás, gyakran nem tud a létezéséről (más, rosszul feltárt gyűjteményben őrzik), aki hozzáférne helyben, gyakran nem tudja, mi az, amit a kezében tart. Ezen segít a digitalizálás, az internet, egészen új korszakot nyitva a lehetőségek terén: összekapcsolja a forrást és értőjét. A nemrégiben előkerült pszaltérium az esztergomi zsolozsmaritus zenei anyagának mintegy az utolsó pillanatok egyikében készült „fölvétele”, rendkívüli értéket képvisel. Az 1523-as kiadású Psalterium Strigoniense egykor Oláh Miklós (1493–1568) esztergomi érsek használatában volt, bécsi kastélya — az ún. Nicoletum — kápolnájában őrizte. Velencei nyomdász műhelyében szedték, majd később az érseki udvar liturgikus énekesei közül valaki kézzel kiegészítette benne a dallamoknak üresen hagyott kottasorokat. A török harcokat észak felé menekítve élte túl a könyv, így került valószínűleg a XIX.

században a müncheni könyvtár gyűjteményébe. A zsolttároskönyv zenei tartalma pótolja a középkori esztergomi zsolozsmaliturgia hiányzó himnusz dallamait, tehát zenei szempontból hiánypótló történeti forrás. Októberben megjelent faksimile kiadásával újult meg az MTA BTK Zenetudományi Intézete *Musicalia Danubiana* források sorozata, amelyet egykor Dobszay László alapított. A kórus illusztrációul előadta a nagyheti rítusokhoz tartozó *Hymnum dicamus Domino* himnuszt az eddig hiteles esztergomi dallammal nem ismert Kyrie-refrénnel.

Földváry Miklós István a nyugati (latin) liturgiátörténet forrásainak új adatbázisát, az USUARIUM-ot mutatta be. A világviszonylatban is egyedülálló honlap megszületéséhez egyrészt az a fölismerés volt szükséges, hogy a forrásokat nem koruk vagy őrzési helyük, hanem az őket használó közösségek szokásrendje (úzusa) alapján érdemes csoportosítani. Másik feltétele a digitális technológia robbanásszerű fejlődése volt, amely lehetővé tette korábban elképzelhetetlen mennyiségű forrásmásolat őrzését és egységes szempontú leírását.

A gyűjtemény összeállítása és földolgozása néhány, a korábbi megközelítésekkel gyakran szakító módszertani elvet követ:

1. Biztos identitás: a források közül előnyben kell részesíteni azokat, amelyeknek eredetét maga a forrás közli, és ez az eredet központi intézményhez (székesegyház, szerzetesrend, apátság) kötődik.

2. Tipológiai háló — teljes lefedettség: a gyűjtésnek arányosan le kell fednie a latin rítusterület egészét, azaz lehetőleg minden valaha létezett központi intézményből és minden szertartástípusról be kell szerezni megbízható forrásokat

3. Fordított kronológia: az úzus jellemző vonásait a késői, nagyobb mennyiségben fennmaradt és biztosabb identitású források felől kell visszakövetni a régibb és ezért kisebb számban megmaradt, töredékesebb, bizonytalanabb identitású források felé.

4. Marker-ordók: különös figyelmet kell fordítani azokra a szertartástípusokra (ordók), amelyek kívül esnek a mise és a zsolozsma éves rendjén, mert ezeknek nemcsak szövegei és dallamai, hanem szerkezete is változó; ezért alkalmasak arra, hogy azonnal fölismer-

hető jellegzetességeikkel segítsék típusokba rendezni az európai hagyományokat.

5. Szöveggéközpontúság: a liturgiát elsősorban mint szöveges tételek sorozatát kell megragadni, mert ez a réteg közelíthető meg leginkább az írott források segítségével, így megadja az alapvető tájékozódási kereteket a gyéribben adatolt tartalmak, pl. dallamok, gesztusok vizsgálatához.

Az USUARIUM tartalmát egyfelől ingyenesen hozzáférhető digitális forrásmásolatok, másfelől a források háromszintű földolgozása jelenti. E három szint a következő:

1. Katalógus: az anyag leírása és rendszerezése a kutatás szempontjából releváns szempontok (pl. ország, úzus, műfaj, kor) szerint.

2. Indexek: a források tartalmának egységes rendszerű leírása, különös tekintettel azokra az ordókra, amelyeket az adott könyv tartalmaz, jöllehet a műfajtól elvileg idegenek. Ez biztosítja, hogy egyetlen liturgikus tartalom se lappangjon, ne maradjon rejtve a kutatók előtt.

3. Konspektusok: a források tételjegyzék szintű leírása a liturgikus szövegek kezdőszavai, műfaja és asszignációja (az egyházi éven belüli liturgikus szerepe) alapján.

A háromféle, egyre részletesebb földolgozás megközelíthető az egyes források felől mint tartalom- és tételjegyzék, de az egyes tartalmi kategóriák és tételkezdetek felől is mint az egész anyagra kiterjedő tárgymutató.

A honlap működésének gyakorlati bemutatása után, amelyet az Egyházzene Tanszék diákjainak és oktatóinak a megfelelő tételekhez kötődő éneke kísért, az USUARIUM elgondolója így összegezte a honlap és a mögötte álló munka jelentőségét: az USUARIUM mindenekelőtt eszköz a kutatóknak, hogy a liturgiátörténet legkülönbözőbb kérdéseire hiteles, teljességre törő és jól rendszerezett választ kapjanak. Az eszköz kidolgozása ugyanakkor egy olyan rendszer megalkotását tette szükségessé, amely képes kezelni és összehasonlítani a hagyományos nyugati liturgia összes szertartástípusának összes változatát. E tekintetben azt jelenti a liturgiátörténet szempontjából, amit Linné vagy Mengyelejev rendszerező munkája jelentett a természettudományokra nézve.

(Forrás: *vallastudomany.elte.hu*)

